

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXIV, 1

SECTIO B

2009

*Pracownia Dydaktyki Geografii, **Pracownia Geograficznych Systemów Informacyjnych
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

JOANNA SZCZĘSNA*, LESZEK GAWRYSIAK**

*Wielokulturowe dziedzictwo Lubelszczyzny elementem potencjału
turystycznego regionu*

The multicultural heritage of the Lublin region as the element of tourist potential

Słowa kluczowe: wielokulturowe dziedzictwo, potencjał turystyczny, obiekty zabytkowe, turystyka kulturowa

Key words: multicultural heritage, tourist potential, historical monuments, cultural tourism

WPROWADZENIE

Lubelszczyzna jest obszarem o bogatych zasobach kulturowych, wynikających z wielonarodowościowej i wielowyznaniowej historii tego regionu.

W niniejszym opracowaniu pojęcie Lubelszczyzna odnosi się do obszaru całego województwa lubelskiego, które swoim zasięgiem obejmuje kilka krain historycznych: Małopolskę z wchodzącą w jej skład dawną Lubelszczyzną, Południowe Podlasie oraz Ziemię Chełmską stanowiącą zachodnią część Rusi Czerwonej (Olszak, Tazbir 2003).

Położenie Lubelszczyzny najtrafniej określa słowo „pogranicze”, przy czym nie chodzi tu wyłącznie o pogranicze w sensie administracyjnym, ale w o wiele szerszym zakresie: etnicznym, językowym, religijnym, a także gospodarczym i politycznym. Pograniczny charakter regionu zaowocował wytworzeniem się tutaj specyficznej mozaiki kulturowej, bogatej zarówno w sferze materialnej, jak i duchowej, na której powstanie złożył się dorobek różnych grup narodowościowych i wyznaniowych.

Kształtowanie się wielokulturowego wizerunku Lubelszczyzny uwarunkowane było różnymi przyczynami: politycznymi, gospodarczymi, społecznymi, komunikacyjnymi.

Lubelszczyzna stanowiła od zawsze peryferia Słowiańszczyzny wschodniej i zachodniej. Od początku XI wieku na wschodnich rubieżach regionu uformowała się etniczna i językowa granica między „żywołem” polskim i ruskim, a także granica wpływów religijnych Rzymu i Bizancjum.

Obszary przygraniczne stanowiły przedmiot walk i najazdów, co owocowało zmianami granic i przynależności tych terenów. W poszczególnych częściach Lubelszczyzny, w różnych okresach jej dziejów, panowali przedstawiciele różnych narodowości, m.in. Polacy, Czesi, Rusini, Austriacy i Francuzi (Gnot 1974).

Położenie regionu lubelskiego w centrum Europy, na pograniczu Zachodu i Wschodu było czynnikiem sprzyjającym ożywionej, transgranicznej wymianie towarowej. Na terenie Lubelszczyzny krzyżowały się ważne szlaki handlowe, prowadzące znad Morza Czarnego nad Bałtyk i dalej do Europy Zachodniej oraz z Kijowa przez Kraków do Pragi Czeskiej (Krzykała i in. 1965).

Za panowania dynastii jagiellońskiej zdecydowanie wzrosło znaczenie polityczne i gospodarcze regionu lubelskiego. W 1474 roku Lublin stał się stolicą województwa małopolskiego, miejscem obrad sejmików szlacheckich, a w 1569 roku Sejmu Wielkiego, na którym podpisano unię polsko-litewską, powołując do życia Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Fakt zawiązania unii zmienił charakter całego państwa polskiego. Wchodząc w związek z Litwą, Polska reprezentowała ugruntowaną kulturę chrześcijańskiego Zachodu, która zaczęła promieniować na ziemię litewskie, jednocześnie ulegając przemianom. Wielokulturowość stawała się faktem historycznym, wynikającym z polityki państwowej. W tym okresie Rzeczpospolita była najbardziej zróżnicowanym pod względem narodowościowym i wyznaniowym państwem Europy (Wróblewska 2006). Panująca w kraju tolerancja wyznaniowa spowodowała napływ uchodźców religijnych z różnych krajów Europy. Na Lubelszczyźnie pokojowo współistniały katolicyzm, prawosławie, judaizm i inne religie. Region lubelski stał się kolebką kościoła grekokatolickiego, który stanowił unię prawosławia z katolicyzmem. W XVI wieku Lubelszczyzna stała się także silnym ośrodkiem ruchu reformatorskiego, na bazie którego rozwinęły się wyznania protestanckie: kalwinizm i luteranizm oraz arianizm.

Względy polityczne i gospodarcze powodowały, że na Lubelszczyznę napływała ludność z całej Europy. Kupcy, rzemieślnicy, politycy, magnaci oraz ofiary prześladowań i wojen religijnych znajdowali w regionie lubelskim dobre warunki do życia i działalności. Lubelszczyzna stała się obszarem wielo-

narodowościowym, na którym przenikały się wzajemnie kultury, języki i religie różnych nacji.

Najwyraźniejsze piętno w kulturowym wizerunku Lubelszczyzny, oprócz ludności polskiej, odcisnęło kilka narodowości, przede wszystkim: Rusini, Żydzi, Niemcy i Litwini. Niemniej ślady swojego pobytu w regionie zarówno w postaci obiektów materialnych, jak i w sferze duchowej pozostawili także przedstawiciele kilkunastu innych narodowości i wielu wyznań, którzy w różnych okresach zamieszkiwali Lubelszczyznę, tj.: Włosi, Ormianie, Holendrzy, Szkoci, Austriacy, Francuzi, Grecy, Anglicy, Tatarzy (Tworek 1974; Krackowski 2006).

Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka zasobów kulturowych województwa lubelskiego opartych na wielonarodowym i wielowyznaniowym dziedzictwie regionu oraz przedstawienie propozycji działań zmierzających do pełniejszego wykorzystania tych zasobów dla rozwoju turystyki.

PAMIĄTKI WIELOKULTUROWEGO DZIEDZICTWA LUBELSZCZYZNY

Mimo zniszczeń wojennych i upływu czasu na Lubelszczyźnie zachowało się wiele obiektów stanowiących świadectwo wielonarodowej i wielowyznaniowej przeszłości regionu. Najliczniejszą grupę pamiątek stanowią zabudowania o różnym przeznaczeniu: mieszkalnym (wille, dwory, kamienice, pałace czy zagrody wiejskie), gospodarczym i przemysłowym (budynki fabryczne, warsztaty rzemieślnicze, wiatraki, spichlerze), sakralnym (kościóły, kaplice, klasztory, bożnice, kaplice) oraz obiekty użyteczności publicznej (szkoły, szpitale, urzędy), a także tzw. mała architektura, do której należą np. kapliczki czy drogi krzyżowe. Do wielokulturowego dziedzictwa regionu zaliczają się także elementy infrastruktury: przemysłowej, komunikacyjnej i komunalnej, ale także charakterystyczne układy przestrzenne osad i grup zabudowań. Osobną kategorię obiektów stanowią miejsca pamięci: pola bitewne, cmentarze wojenne i cywilne różnych wyznań oraz miejsca martyrologii. Wiele z wymienionych obiektów ma status zabytków.

Oprócz elementów kultury materialnej region lubelski posiada ogromną spuściznę niematerialną o wielonarodowym i wielowyznaniowym rodowodzie. Składają się na nią tradycje i zwyczaje, zróżnicowany folklor, kuchnia. Ślady wielokulturowości obecne są także w języku, nazewnictwie np. ulic, czy miejscowości, a także w nazwiskach mieszkańców.

W niniejszym opracowaniu, wykorzystując inwentaryzację zabytkowych obiektów kulturowych zamieszczoną na portalu Klaster Kultury Lubelszczyzny udostępnianym przez Lubelską Fundację Odnowy Zabytków, wyodrębniono

i usystematyzowano grupy obiektów zabytkowych województwa lubelskiego, które mogą być w różny sposób wykorzystane w turystyce. Zestawienia zaprezentowano na mapach. Wzięto pod uwagę następujące grupy obiektów o potencjalnej atrakcyjności turystycznej:

Kościóły różnych wyznań (ryc. 1) – prawie 400 obiektów, wśród których zdecydowanie przeważają świątynie rzymskokatolickie oraz prawosławne i unickie;

Infrastruktura religijna (ryc. 2) – ponad 100 obiektów: klasztorów, zabudowań przykościelnych (wikarówki, plebanie), kalwarie i dróżki różańcowe, kaplice i kapliczki oraz dzwonnice;

Nekropolie różnych wyznań (ryc. 3) – ponad 100 obiektów, na które składają się cmentarze jedno- i wielowyznaniowe;

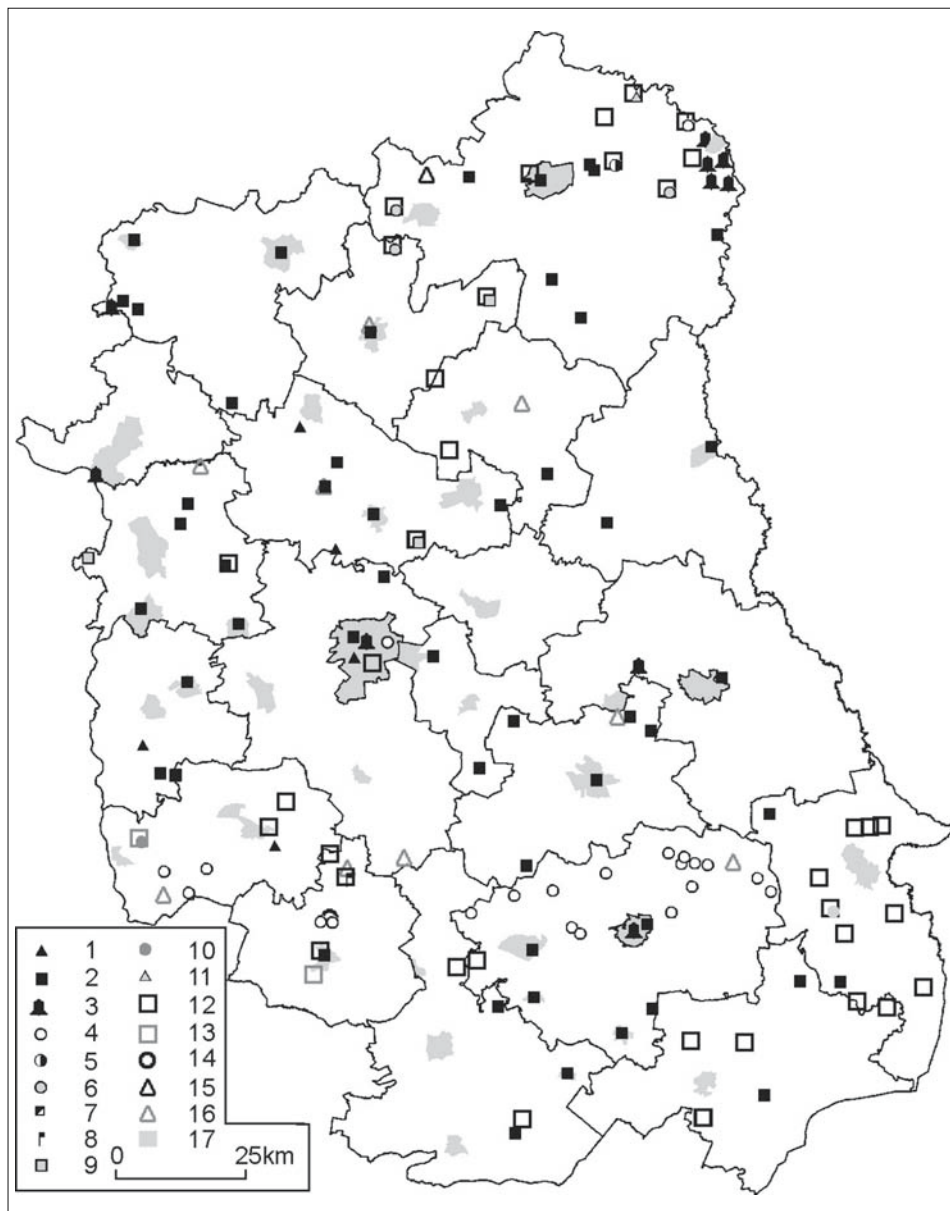
Obiekty architektoniczne (ryc. 4, ryc. 5) – około 900 obiektów, w tym budynki mieszkalne różnego typu: pałace, zamki, dwory, wille, kamienice i domy jednorodzinne, a także budynki przemysłowe, usługowe, gospodarcze, użyteczności publicznej, budownictwo wiejskie i osiedla miejskie oraz elementy infrastruktury gospodarczej;

Tereny zielone (ryc. 5) – składa się na nie około 60 zabytkowych ogrodów i parków;

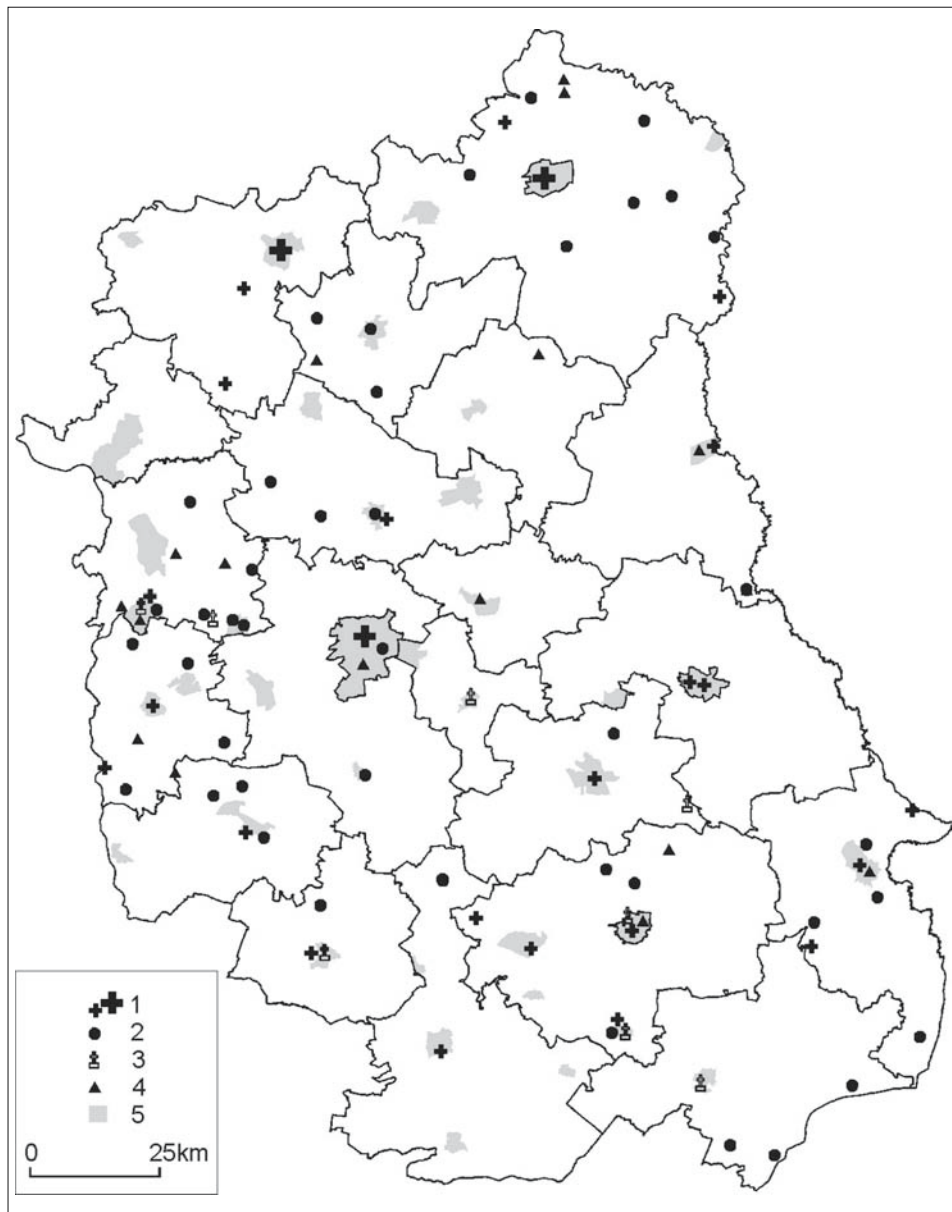
Pamiętki okresu wojen i powstań (ryc. 6) – do tej kategorii zaliczono ponad 100 obiektów, na które składają się: cmentarze powstańcze i wojenne różnych narodowości; pola bitewne, miejsca pamięci: miejsca straceń i obozów zagłady; elementy infrastruktury militarnej: wieże i baszty obronne, elementy fortyfikacji.

Inwentaryzacje obiektów o potencjalnej atrakcyjności turystycznej dla wybranych części województwa lubelskiego były już wykonywane. W opracowaniu T. Brzezińskiej-Wójcik i in. (2006) przedstawiono ilościowe zestawienie obiektów sakralnych dla gmin przygranicznych. Niniejsze opracowanie stanowi w miarę kompletne (pod względem kategorii) zestawienie zabytkowych obiektów kulturowych dla całego województwa.

Sporządzona baza obiektów zabytkowych wymaga jeszcze pewnych uzupełnień, ponieważ dostępny rejestr nie jest pełny, ale został przedstawiony w układzie pozwalającym na systematyzację obiektów i ich lokalizację przestrzenną. Zestawienie zawiera zasadniczą część wszystkich zabytków dziedzictwa materialnego Lubelszczyzny i prezentuje ich strukturę jakościową, co pozwala planować rozwój turystyki kulturowej w oparciu o te obiekty.

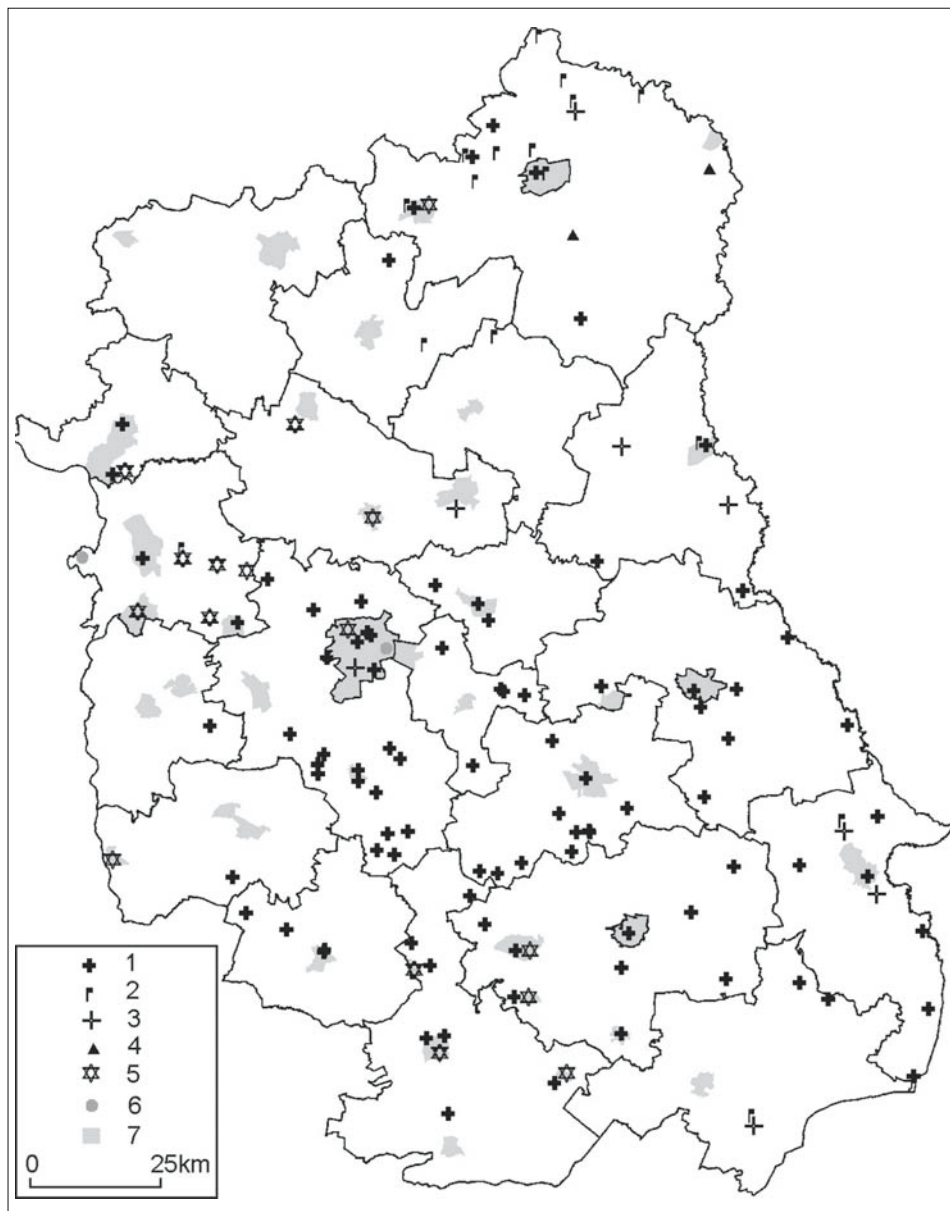

Ryc. 1. Rozmieszczenie zabytkowych świątyń różnych wyznań na tle granic powiatów województwa lubelskiego: 1) rzymskokatolicka, 2) ewangelicko-augsburska, 3) unicka, 4) kalwińska, 5) polskokatolicka, 6) prawosławna, 7) judaistyczna, 8) miasto
 Distribution of antique temples of different confessions on background of administrative borders of districts in Lublin voivodeship: 1) Roman Catholic, 2) Evangelic-Augsburg, 3) Uniat, 4) Calvinist, 5) Polish Catholic, 6) Orthodox, 7) Judaic, 8) city

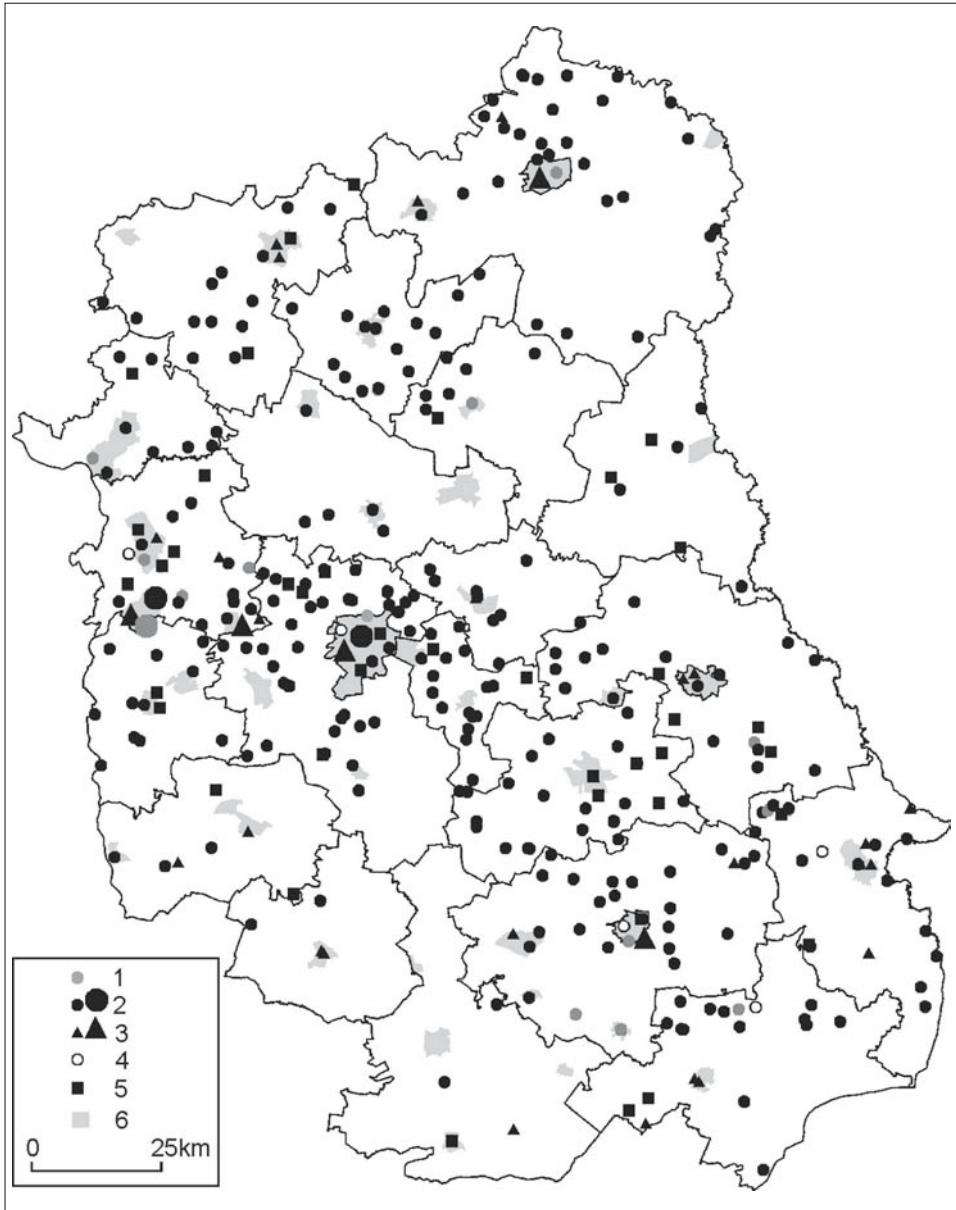
Ryc. 2. Rozmieszczenie zabytkowej infrastruktury religijnej na tle granic powiatów województwa lubelskiego: 1) klasztor, 2) kaplica/dzwonnica, 3) kalwaria/droga różańcowa, 4) budynki przykościelne, 5) miasto

Distribution religious antique infrastructure on background of borders of administrative borders of districts in Lublin voivodeship: 1) monastery, 2) chapel/belfry, 3) Rosary Way/ the Way of the Cross, 4) buildings adjacent to a church, 5) city

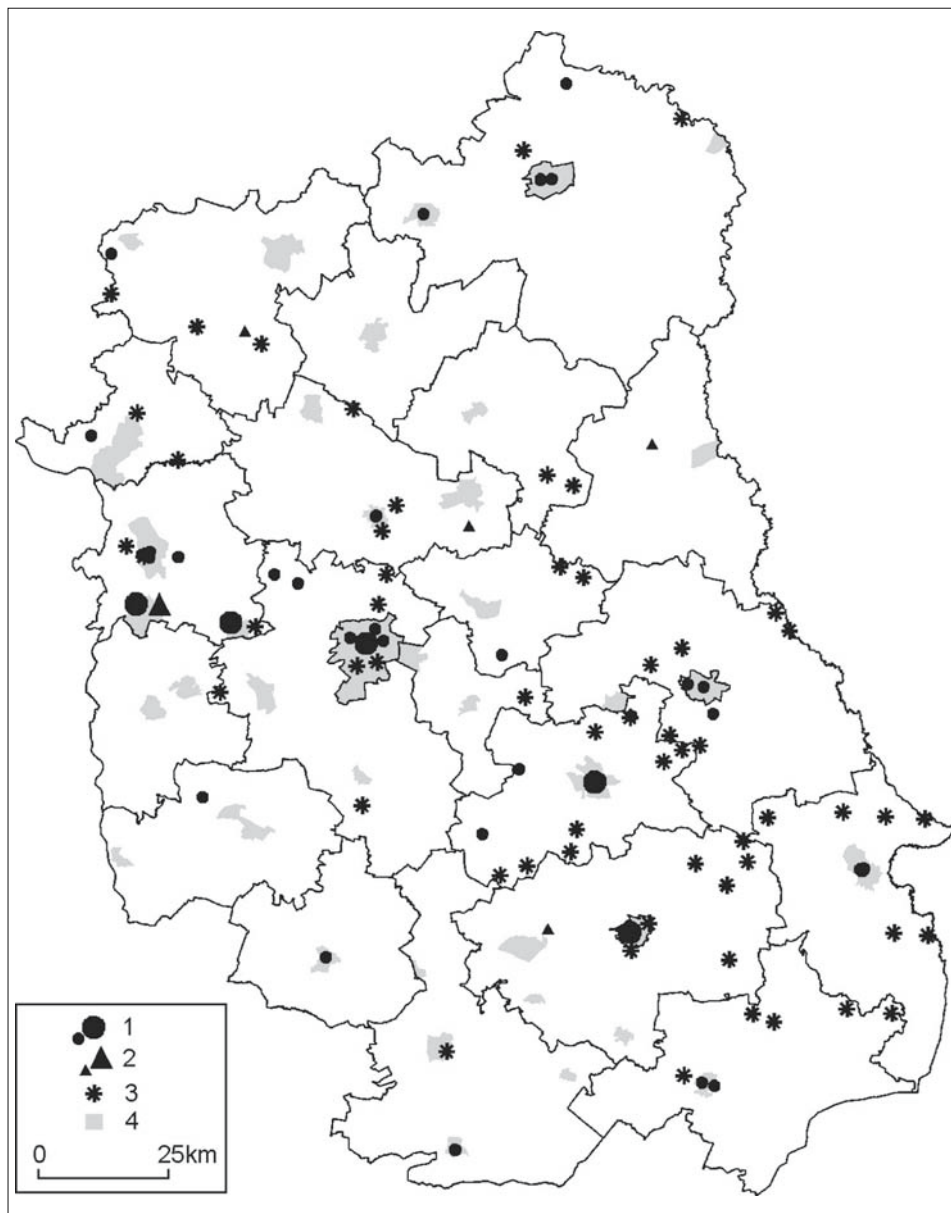

Ryc. 3. Rozmieszczenie zabytkowych cmentarzy różnych wyznań na tle granic powiatów województwa lubelskiego: 1) katolicki, 2) unicki, 3) prawosławny, 4) muzułmański, 5) żydowski, 6) protestancki, 7) miasto

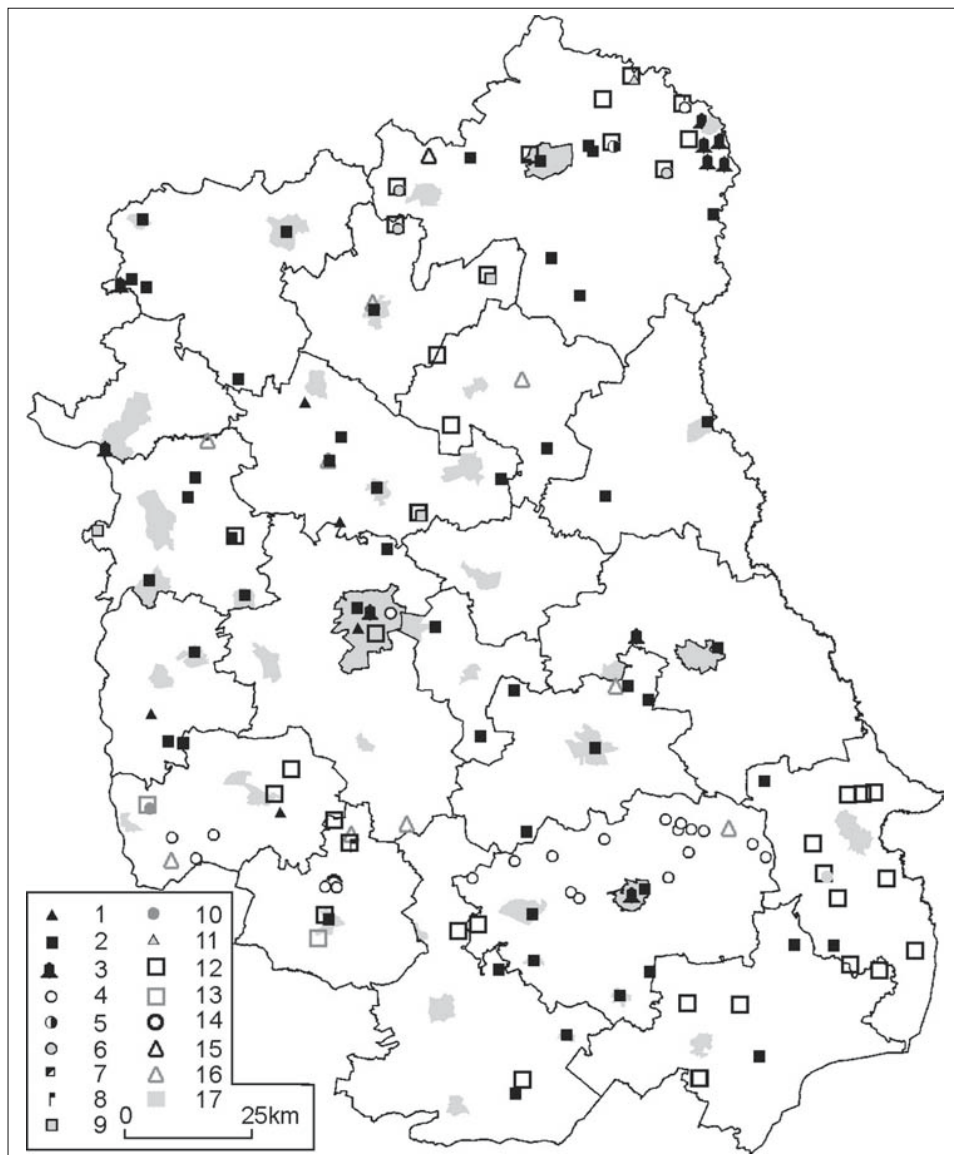
Distribution of antique cemeteries of different confessions on background of administrative borders of districts in Lublin voivodeship: 1) Catholic, 2) Uniat, 3) Orthodox, 4) Moslem, 5) Jewish, 6) Protestant, 7) city

Ryc. 4. Rozmieszczenie zabytkowych obiektów architektonicznych na tle granic powiatów województwa lubelskiego: 1) budynek przemysłowy/gospodarczy, 2) pałac/kamienica, 3) budynek użyteczności publicznej, 4) układ osadniczy, 5) infrastruktura gospodarcza, 6) miasto
 Distribution of antique architectural objects on background of administrative borders of districts in Lublin voivodeship: 1) industrial/farm building, 2) palace/tenement-house, 3) building of public usefulness, 4) colonial arrangement, 5) economic infrastructure, 6) city

Ryc. 5. Rozmieszczenie zabytkowych domów i terenów zielonych na tle granic powiatów województwa lubelskiego: 1) dom/willa, 2) chałupa wiejska, 3) ogród/park, 4) miasto
Distribution of antique houses and green terrains on background of administrative borders of districts in Lublin voivodeship: 1) house/residence, 2) country cottage, 3) garden/park, 4) city

Ryc. 6. Rozmieszczenie zabytkowych miejsc i obiektów wojennych na tle granic powiatów województwa lubelskiego: 1) miejsce pamięci, 2) miejsce bitwy, 3) budowla militarna. Cmentarze wojenne: 4) polski, 5) austriacki, 6) austriacko-niemiecki, 7) austriacko-rosyjski, 8) czeski, 9) niemiecki, 10) rosyjski/radziecki, 11) rosyjsko-niemiecki, 12) z I wojny, 13) z II wojny, 14) z wojen napoleońskich, 15) z powstania listopadowego, 16) z powstania styczniowego, 17) miasto

Distribution of antique places and war objects on background of administrative borders of districts in Lublin voivodeship: 1) place of memory, 2) place of battle, 3) military building. Cemeteries: 4) Polish, 5) Austrian, 6) Austrian-German, 7) Austrian-Russian, 8) Czech, 9) German, 10) Russian/Soviet, 11) Russian-German, 12) from the First World War, 13) from the Second World War, 14) from Napoleonic wars, 15) from November's rise, 16) from January's rise 17) city

ISTNIEJĄCA OFERTA TURYSTYCZNA, WYKORZYSTUJĄCA
WIELOKULTUROWE DZIEDZICTWO REGIONU

Dobra kulturowe Lubelszczyzny są w pewnym stopniu przedmiotem wykorzystania turystycznego. Część zabytkowych obiektów jest udostępniana zwiedzającym. W regionie wyznaczono kilka szlaków turystycznych, nawiązujących do wielokulturowego dziedzictwa regionu np.: „Szlak przenikania kultur”, „Szlak pamiątek kultury żydowskiej”, „Szlak cerkiewny” (Województwo lubelskie... 2006) czy „Szlak wielokulturowy” i „Jagielloński Szlak Unii Lubelskiej” w samym Lublinie (Szlakami dziedzictwa...).

Najbardziej tradycyjną i najstarszą formą prezentacji spuścizny kulturowej są ekspozycje w muzeach i izbach regionalnych, funkcjonujące głównie w większych miastach województwa.

Coraz więcej jest także imprez kulturalnych, zwłaszcza folklorystycznych, nawiązujących do wielokulturowych tradycji Lubelszczyzny np.: „Festiwal trzech kultur” we Włodawie; Międzynarodowy Festiwal Zespołów Folklorystycznych „Eurofolk”, „Konkurs Kolęd Różnych Narodów” i „Zamojskie spotkania kultur” w Zamościu; Międzynarodowy Festiwal Muzyki Ludowej „Mikołajki Folkowe” oraz międzynarodowy Festiwal Tradycji Bożonarodzeniowych „Betlejem Lubelskie” w Lublinie. Organizowane są także międzynarodowe imprezy muzyczne, teatralne, plastyczne i taneczne o charakterze współczesnym. Przedsięwzięciem nawiązującym wprost do wydarzeń historycznych regionu, jest cyklicznie wystawiane widowisko historyczne „Szturm twierdzy Zamość A.D. 1648”, a wielonarodowe tradycje kupieckie miast Lubelszczyzny przypominają: „Jarmark Hetmański” organizowany od 14 lat w Zamościu oraz „Jarmark Jagielloński” w Lublinie (impreza odbyła się po raz pierwszy w 2007 r.), „Jarmark Pogranicza” w Białej Podlaskiej i „Jarmark Hrubieszowski”. Oprócz części wystawienniczo-handlowej, na której swoje wyroby prezentują rzemieślnicy, rękodzielnicy i przedstawiciele ginących zawodów z Polski, Ukrainy, Białorusi, Litwy i krajów zachodniej Europy podczas jarmarków odbywa się szereg towarzyszących imprez kulturalnych.

W niektórych mniejszych miejscowościach regionu odbywają się także imprezy o zasięgu lokalnym, zazwyczaj o charakterze obrzędowym, folklorystycznym, gastronomicznym lub religijnym np.: prawosławne obchody dnia św. Onufrego w Jabłecznej, „Jarmark Holeński”, „Konkurs Nadbużańskich Tradycji Regionalnych” w Sławatyczach oraz kiermasze sztuki ludowej czy tradycji świątecznych, odbywające się w różnych częściach regionu.

Obecnie zauważa się powrót do tradycji wielokulturowych Lubelszczyzny, głównie dzięki ożywieniu kontaktów transgranicznych ze wschodnimi sąsiadami,

zwłaszcza w zakresie organizacji imprez kulturalnych o charakterze międzynarodowym. Część z nich ma na celu utrwalenie historycznego dziedzictwa regionu, zwłaszcza festiwale folklorystyczne, kiermasze i jarmarki ludowe. Większość stanowią jednak imprezy prezentujące współczesną twórczość artystyczną. Wciąż za mało jest wydarzeń kulturalnych, nawiązujących do wielonarodowej przeszłości Lubelszczyzny i ważnych momentów historycznych, które ukształtowały wielokulturowy wizerunek regionu.

Potencjał turystyczny oparty na dziedzictwie kulturowym województwa lubelskiego jest dostrzegany i wykorzystywany głównie w dużych ośrodkach miejskich, przede wszystkim ze względu na znaczną koncentrację obiektów zabytkowych. W miastach organizuje się także większość imprez kulturalnych. Generalnie należy jednak stwierdzić, że duża część potencjału turystycznego Lubelszczyzny, opartego na jego wielonarodowym i wielowyznaniowym dziedzictwie pozostaje niewykorzystana, a cały region pod względem turystycznym jest raczej postrzegany jako obszar atrakcyjny przede wszystkim pod względem przyrodniczym.

Głównym powodem tego stanu rzeczy jest brak wystarczającej promocji w zakresie turystyki kulturowej oraz przede wszystkim niedoinwestowanie regionu, który należy do najuboższych w kraju. Wiele zabytkowych obiektów architektonicznych o wielokulturowym rodowodzie jest w stanie ruiny lub wymaga generalnego remontu, a na to gminy najczęściej nie posiadają środków. Część budynków jest wykorzystana na cele pozaturystyczne. Tymczasem obiekty te mogą znacznie poszerzyć ofertę turystyczną regionu.

MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA POTENCJAŁU KULTUROWEGO LUBELSZCZYZNY W TURYSTYCE

Połączenie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych Lubelszczyzny stwarza wielkie możliwości w zakresie rozwoju turystycznego. Wykorzystanie tego potencjału wymaga jednak wielu działań, zwłaszcza w mniejszych ośrodkach miejskich i w środowisku pozamiejskim.

Przedstawione na mapach (ryc. 1–6) zestawienia zabytkowych obiektów kultury Lubelszczyzny pozwalają prześledzić ich rozkład w regionie i na tej podstawie zaplanować działania zmierzające do podniesienia atrakcyjności turystycznej poszczególnych obszarów (gmin, powiatów) przez udostępnienie tychże obiektów zwiedzającym oraz planowanie nowych inwestycji turystycznych.

Na bazie istniejących zasobów regionalnych można rozwijać wiele odmian turystyki, między innymi: sakralną, kulturową, poznawczą, edukacyjną (szczególnie szkolną), sentymentalną czy tematyczną. Potencjalna oferta turystyczna

może znaleźć różnych odbiorców: dzieci i młodzież szkolną, turystów lokalnych i zagranicznych, pasjonatów historii i kultury.

Duże perspektywy rozwoju w regionie lubelskim ma zwłaszcza turystyka edukacyjna dzieci i młodzieży. W zreformowanym systemie szkolnictwa polskiego od 1999 roku, obok tradycyjnych przedmiotów nauczania, znalazły się tzw. ścieżki międzyprzedmiotowe, których realizacja jest obowiązkowa na wszystkich etapach kształcenia. Jedną ze ścieżek „Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie” zakłada poznanie historii i tradycji własnego regionu. O ile w zakresie edukacji przyrodniczej dzieci i młodzieży duże osiągnięcia mają ośrodki edukacyjno-muzealne przy Roztoczańskim i Poleskim Parku Narodowym, o tyle brak alternatywnych ośrodków zorientowanych na edukację regionalną.

W celu wykorzystania dostępnych walorów kulturowych regionu i uczynienia z nich atrakcyjnej oferty turystycznej należałoby podjąć następujące działania:

1. Przeprowadzić renowację i rewitalizację wielu zaniedbanych obiektów zabytkowych i dostosować je do pełnienia funkcji turystycznych.

2. W obiektach tych zorganizować w miarę możliwości: izby regionalne, ekspozycje stałe i czasowe, ośrodki edukacyjno-informacyjne, bazę noclegowo-gastronomiczną i konferencyjną.

3. Wyznaczyć nowe, tematyczne szlaki turystyczne (większe wojewódzkie, ale także mniejsze szlaki lokalne, czy krótkie ścieżki historyczne), związane z konkretnymi obiektami kulturowymi, albo wydarzeniami historycznymi, np.:

– Szlak wielu religii (obejmujący świątynie, nekropolie i inne obiekty o charakterze sakralnym, reprezentujące różne wyznania) – aż 10 powiatów województwa lubelskiego, głównie w części wschodniej i południowej posiada na swoim terytorium świątynie i cmentarze co najmniej 3 różnych wyznań;

– Szlak wojenny (prezentujący cmentarze różnych narodowości, miejsca bitew, miejsca martyrologii związane z różnymi okresami dziejów Lubelszczyzny) i/lub Szlak partyzancki – zwłaszcza południowa część województwa oraz powiat bialski w części północnej są zasobne w wiele obiektów o charakterze wojennym, ale w pozostałych częściach województwa istnieją one także, co pozwala na wytyczenie zarówno szlaku regionalnego, jak i lokalnych ścieżek historyczno-edukacyjnych;

– Szlak architektury wielokulturowej (obejmujący obiekty architektoniczne prezentujące obce style budownictwa przemysłowego, mieszkaniowego, gospodarczego i wiejskiego) lub kilka szlaków prezentujących

różne typy budownictwa – na całym pasie wyżynnym województwa lubelskiego znajduje się wiele zabytków architektury różnego typu i pochodzenia;

– Szlak wielonarodowościowy prowadzący śladami narodowości zamieszkujących w przeszłości Lubelszczyznę;

– Szlak handlowo-rzemieślniczy nawiązujący do średnio-wieczno-renesansowego traktu handlowego wiodącego przez Lubelszczyznę.

4. Dokonać rekonstrukcji obiektów architektonicznych i infrastruktury gospodarczej charakterystycznej dla narodowości zamieszkujących w przeszłości Lubelszczyznę w postaci pojedynczych zagród lub całych osad np.: tatarskich, holenderskich, czy niemieckich.

5. Na bazie zrekonstruowanych i już istniejących obiektów można zorganizować muzea, parki kultury i „żyjące” miniskanseny, pokazujące pracę i życie codzienne w takich osadach.

6. „Ożywić” ofertę turystyczną poprzez organizowanie większej liczby imprez: kulturalnych, nawiązujących do tradycji i zwyczajów oraz wydarzeń historycznych z dziejów regionu (rekonstrukcje bitew, ważnych wydarzeń historycznych w miejscu ich rzeczywistej lokalizacji, pokazy lokalnych obrzędów i świąt), a także imprezy folklorystyczne, gastronomiczne, rzemieślnicze, muzyczne (także w obiektach zabytkowych) oraz specjalistyczne: sportowe, hobbyistyczne, tematyczne.

7. Opracować materiały merytoryczne, przedstawiające historię i kulturę lokalną, w postaci publikacji naukowych, broszur, folderów, tablic informacyjnych, ścieżek dydaktycznych, prezentacji multimedialnych, a także materiały promocyjno-reklamowe.

8. Opracować scenariusze zajęć edukacyjnych (dotyczących wydarzeń historycznych, kultury i tradycji regionalnych) do realizacji w ramach ścieżki międzyprzedmiotowej „Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie”; zajęcia takie mogłyby się odbywać w przystosowanych do tego celu ośrodkach edukacyjnych zlokalizowanych np. w obiektach zabytkowych.

Przykłady europejskie i światowe, o których pisała m.in. J. Paczos (2006), uatrakcyjnienia, ukierunkowania i „ożywienia” turystyki kulturowej oraz przykłady różnorodnego i efektywnego wykorzystania obiektów zabytkowych, w tym także przykłady polskie, np. działalność Fundacji „Zamek” w Gniewie (woj. pomorskie), która od kilku lat prowadzi całoroczną, intensywną działalność edukacyjną i organizuje wiele imprez historyczno-tematycznych w dawnym zamku krzyżackim, pokazują kierunek, w którym powinien zmierzać rozwój turystyki kulturowej na Lubelszczyźnie.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Działania koncepcyjne i inwestycyjne w zakresie rozwoju turystyki kulturowej powinny być inicjowane zwłaszcza w mniejszych ośrodkach miejskich i gminach, które są pod tym względem zdecydowanie zaniedbane. Aktywny rozwój turystyki kulturowej jest dla regionu dużą szansą i stanowi sektor uzupełniający dla rozwijającej się turystyki przyrodniczej i wypoczynkowej. Bogata i wyjątkowa wielokulturowa historia Lubelszczyzny powinna stanowić jedną z jej turystycznych marek, ale wymaga to lepszej promocji, samo zaplecze turystyczne potrzebuje znacznego doinwestowania. Mimo że potrzeby w tym zakresie są znaczne, wydaje się, że obecnie istnieje dobry „klimat” dla działań skierowanych na rozwój turystyki w naszym kraju, objawiający się chociażby większą dostępnością funduszy unijnych na te cele.

Sensownie opracowane projekty rozbudowy, unowocześnienia i uatrakcyjnienia infrastruktury turystycznej (wojewódzkie i gminne) dają szansę na uzyskanie środków zewnętrznych.

Przedstawione powyżej propozycje dotyczące rozszerzania oferty turystycznej opartej na dobrach kultury województwa lubelskiego, mogą stanowić jeden z elementów koncepcji rozwoju turystycznego regionu. Swoją formułą wpisują się one w planowane kierunki rozwoju przestrzennego Lubelszczyzny, uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego połączoną z jego wykorzystaniem proturystycznym (Plan zagospodarowania... 2002).

LITERATURA

- Brzezińska-Wójcik T., Świeca A., Osmólska B., 2006: Obiekty sakralne jako element atrakcyjności turystycznej w gminach przygranicznych województwa lubelskiego, [w:] M. Bochenek, G. Godlewski (red.), Walory turystyczne Euroregionu Bug jako czynnik aktywizacji gospodarczej i integracji społeczno-kulturowej w zjednoczonej Europie. Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.
- Gnot L., 1974: Lubelszczyzna. Dzieje, ludzie, krajobrazy. Wyd. Lubelskie, Lublin.
- Kraczkowski L. 2006: Dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny. Materiały z konferencji „Klaster Kultury Lubelszczyzny”. Lublin; <http://www.lubelskie.org>
- Krzykała S. i in., 1965: Województwo lubelskie, [w:] S. Pazyra (przewodn. kom. red.), Miasta polskie w Tysiącleciu. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1965–1967.
- Olszak E., Taźbiri J. (red.), 2003: Wielki atlas historyczny, Demart Sp. z o.o., Warszawa.
- Paczos J., 2006: Przyszłość turystyki kulturowej na terenie Lubelszczyzny, [w:] M. Bochenek, G. Godlewski (red.), Walory turystyczne Euroregionu Bug jako czynnik aktywizacji gospodarczej i integracji społeczno-kulturowej w zjednoczonej Euro-

pie. Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, 2002, t. II. Kierunki polityki przestrzennej. Środowisko kulturowe. Biuro Planowania Przestrzennego, Lublin.

Szlakami dziedzictwa kulturowego regionu lubelskiego, bez roku wydania. Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego.

Tworek S., 1974: W okresie Odrodzenia i Reformacji, [w:] T. Mencil (red.), Dzieje Lubelszczyzny, t. 1. PWN, Warszawa.

Województwo lubelskie. Mapa Turystyczna 1:300 000, 2003. Kartpol, Lublin.

Wróblewska U., 2006: Edukacja na pograniczu kulturowym, [w:] Brzezińska A.W. i in. (red.), Edukacja regionalna. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.

SUMMARY

The Lublin voivodeship has the rich multiethnic and multi-denominational heritage. It can constitute an attractive tourist product of the region and a regional brand. However, the tourist potential of the region based on material and spiritual relics of the past is not wholly used off. This article presents a spatial position of the most important cultural heritage objects in the Lublin region, as well as suggestions to their effective use in various forms of tourism. The presented ideas relate to well-tested European and global solutions in the field of culture-based tourist offer. They can serve as an inspiration for local administration in the process of preparing the strategy of actions aimed at economical development of selected areas of the voivodeship. Due to the limited print space, the paper does not provide the in-depth analysis of the problem.